EPONYMS. GENERAL CONSIDERATIONS ON SOME INTERNATIONAL TERMS

Mirela Aioane
Assoc. Prof. PhD., „Al.I.Cuza" University of Iaşi

Abstract:Eponyms are common nouns derived from proper names, although very few people still make the connection between the proper and the corresponding common noun. (Terms derived from important historical events or from those belonging to classical ancient times, personalities' names, or heroes of the world literature). My paper represents an exciting and surprising short history of some usual words which have become international. We are going to approach the making of international eponyms from a semantic perspective, not a morphological one. It is about reinterpreting through antonomasia, metonimy or any other procedure of changing the significance of a proper noun into a common one.

Keywords: Common nouns, Proper nouns, International words, Historical heroes, Literary characters, Italian epithet, ethnical adjectives, Italian geographical stereotypes

Preliminarii. Prezentul articol[1] este dedicată substantivelor comune care provin din nume proprii, eponimele[2], deşi astăzi poate puțini dintre noi mai fac legătura între termenul original și cel actual, devenit internațional. Există două procedee pentru formarea eponimelor: primul este morfologic (termeni creați prin compunere, cu ajutorul afixelor: prefixe, sufixe, folosind posibilitățile morfologice ale limbii; de exemplu, sufixul *–esco*, în limba italiană și *–esc*, în limba română, sufixe productive în cele două limbi romanice, selectează antroponime din domeniul artistic și literar: *dantesco*, dantesc - Dante Alighieri, *giottesco* (Giotto), *molieresco* (Molière), *goyesco* (Goya), *gargantuesco* (Gargantua, celebru personaj al scriitorului francez, Rablais); cu personaje mai recente, mai uzual este *–iano* (it.), *-ian*, rom.: *pavarottiano*, pavarotian (Pavarotti), *baudiano* (Pippo Baudo, celebru prezentator italian), băsescian (Băsescu), de exemplu, în limba română, făcând astfel legătura cu lumea politicii, citățm următoarele exemple: *napoleonesco*,it., napoleonian (rom.) sau cu lumea sportului: *maradonesco* (Maradona, celebrul fotbalist); trebuie remarcat, însă, că în limba română astfel de formațiuni lexicale sunt mai rare, cu un iz ironic mai pronuntat decât în limba italiană.

Al doilea procedeu este de tip semantic şi este cel la care vom face referire în articolul nostru. Este vorba despre reinterpretarea prin antonomasie, prin metonimie sau prin alt procedeu de schimbare a semnificației unui substantiv propriu în unul comun. Primul lingvist italian care s-a ocupat de aceasta problemă a fost Bruno Migliorini (1927)[3], urmat apoi, în timp, de alti cercetători renumiți, ale căror studii le vom folosi în selectarea celor mai uzuale şi mai interesante cuvinte, devenite internaționale, folosind în mare masură bibliografia indicată de Gian Luigi Beccaria[4] și Pietro Trifone[5]. In ultima parte ne vom ocupa de o serie de etnonime italiene, cele mai

[1]Tema în discuție a făcut deja obiectul unei alte lucrări, *De la nume proprii la nume comune*, apărută în *Tradiție şi modernitate în Iaşul literaturii şi lingvisticii româneşti*, Casa Editorială Demiurg, 2008, Iași, pp 200-208
[2]În limba italiană se numesc *deonomastici* (o *deonimici),* lexeme formate de la substantive proprii. Pot avea baze diferite de proveniență: *deantroponimici* , it., dacă baza este un nume propriu de persoană, etnici , dacă este vorba de un toponim, *ecònimi*, dacă este un produs comercial nomi commerciali (treccani.it.Enciclopedia).
[3] Bruno, Migliorini, *Dal nome proprio al nome comune. Studi semantici sul mutamento dei nomi propri di persona in nomi comuni negl'idiomi romanzi*, Génève, Olschki, 1927
[4] Gian Luigi Beccaria, *Tra le pieghe delle parole*, Torino, Einaudi, 2007
[5] Pietro, Trifone, *Storia linguistica dell'Italia disunita*, Bologna, Il Mulino, 2010

BDD-A29477 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:06 UTC)

reprezentative epitete etnice, adjective, cu conotaţii negative, chiar ingiurioase, prezente doar în spaţiul italian, devenite adevărate stereotipuri geografice.

Termeni internaţionali. Ne propunem sa explicăm mai întâi etimologia unor denumiri gastronomice în limba italiană,[6] provenienţa unor substantive comune foarte uzuale din nume proprii, care deseori denumeau personalităţi importante, astăzi uitate. În spatele cuvintelor se află întotdeauna istoria cu toate evenimentele trecutului, memoria faptelor mai mult sau mai puţin deosebite, obiceiuri şi moravuri astăzi poate trecute în uitare.

Nu există cercetări lingvistice sistematice şi riguroase asupra etimologiei denumirilor gastronomice. Uneori au fost explicate pornind de la vechi anecdote sau prin inventarea existenţei vreunei personalităţi care ar fi dat numele său produsului rspectiv.

Un prim exemplu în acest sens este etimologia fantastică propusă pentru *ravioli*, piroşti, paste umplute cu spanac, de exemplu, (se resupune că ar fi existat un anume Ravioli) sau pentru *agnolotti*, paste făinoase umplute (prin analogie, s-a făcut legătura cu *Agnus*, un săculeţ de pânză ce conţinea o amuletă şi se purta la gât sau se atârna alături de rozariu, în semn de credinţă şi pentru protecţie[7]. Un alt exemplu interesant este denumirea lichiorului *ratafià*[8], astăzi mai puţin cunoscut, consumat în regiunea italiană nordică Piemonte, la începutul secolului al douăzecilea. Se obţinea prin fermentarea fructelor, cireşe şi caise. Unii au crezut că provine din insulele Antile, din trestia de zahăr, dar se pare că provenienţa era practic, italiană. Beccaria arată, în schimb, aspectul latinesc al termenului, *sic res rata fiat,* adică "lucrul să fie hotărât, fixat", verbul *reor* înseamnă "a considera", "a judeca"; probabil, exista obiceiul de a bea lichiorul cu prilejul încheierii unui acord.[9]

Printre substantivele comune din domeniul gastronomiei care "şi-au pierdut majuscula" menţionăm în continuare câteva exemple foarte populare: numele *savarinei*, celebra prăjitură, provine de la fraţii parizieni, Julien, care, în cinstea memoriei gastronomului francez A.Brillat-Savarin dau această denumire produsului de cofetărie inventat de ei. Iată şi câteva vinuri şi băuturi celebre: *Beaujolais, Bordeaux,* de la omonimele regiuni franceze, *Bourbon,* de la localitatea americană de origine, Bourbon Country, în Kentucky, *Champagne, Chianti, Cirò,* de la numele localităţii din regiunea Calabria, *cognac, curaçao*, de la o insulă din Antile etc. *Margherita,* renumita pizza italiană, "alla Margherita", a devenit substantiv comun. Un bucătar renumit, Peppino Brandi, napoletan, a dorit să aducă un omagiu culinar Margheritei de Savoia, când aceasta vizita oraşul Napoli şi i-a creat prin folosirea celor trei culori ale coroanei, alb, roşu şi verde, adică, brânza, roşiile şi busuiocul, o pizza specială.

Trecerea de la substantivul comun la cel propriu este deseori rezultatul unor întâmplări deosebite şi ciudate. De exemplu, cuvântul *sandwich*, etimologizat în *sanguis,* de la *sangue*, sânge, cu referire concretă la bucata de carne prinsă între două bucăţi de pâine, îşi trage originea de la numele omului politic J.Montagu conte de Sandwich, decedat în anul 1792, pasionat de jocul de cărţi, care, nedorind să întrerupă jocul timp de 24 de ore, se hrănea cu tartine, ţinând într-o mână mâncarea şi în cealaltă cărţile de joc.[10]

Tot de la nume proprii au apărut şi denumirile unor fructe; iată, de exemplu, *clementina,* un amestec de mandarină şi portocală, de la numele abatelui francez, Clément; *pera William* denumeşte un tip de pară special, distinct în cadrul unui grup. *William* este un substantiv propriu, folosit cu funcţie adjectivală: *Marele Dicţionar Italian uzual*[11] il înregistrează cu iniţiala majusculă,

[6] Cercetarea noastră are în prim plan viziunea lingviştilor italieni
[7] În limba română există, ca termen religios,cuvântul *agneţ,* o părticică din proscomidie, pâine, de pe sfântul Disc, în altar, termen ce provne din lat. agnus, miel, Mielul lui Dumnezeu, trupul lui Iisus, procedeu efectuat în timpul Liturghiei ortodoxe.
[8] G.L. Beccaria, *op.cit.* Torino, Einaudi, 2007, p.53
[9] O. Lurati, *Modi di dire*. *Nuovi percorsi interpretativi*, Lugano, 1998, p.167
[10] G.L. Beccaria, *op.cit.* p.86
[11] *Grande dizionario italiano dell'uso* , diretto da Tullio De Mauro, Torino, UTET, 1998-2000

BDD-A29477 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:06 UTC)

indicându-i originea în secolul al XIX-lea[12] : "varietate de pară cu coajă galbenă și netedă, miez alb, moale și ușor acidulat". Totuși, *Dicționarul limbii italiene* 2004[13] nu conține acest cuvânt.

La fel multe nume de flori provin de la botaniști-călători, descoperitori de plante noi; *begonia*, de exemplu, se numește astfel din secolul al optsprezecelea, de când grădinarul Regelui Soare, Charles Plumier, a vrut să-i aducă un omagiu lui Michel Bégon, administrator din San Domingo. Același botanist a creat și numele *magnoliei*, în onoarea medicului francez, Pierre Magnol. *Camelia*, se pare că a fost adusă din Japonia în Europa, în 1731 de iezuitul Kamel.[14]

De cele mai multe ori, cuvintele se nasc din întâmplare, uneori într-un loc neînsemnat, izolat, ca apoi să dobândească faimă și răspândire internațională. Un astfel de cuvânt planetar este OK, *l'okey*. Apare în secolul al nouăsprezecelea, de la denumirea *Democratic O.K Club*. Prima ședință a clubului are loc în martie 1840. OK sunt inițialele satului *Old Kinderhook*, locul de naștere al candidatului la alegerile prezidențiale, Martin van Buren, al optulea președinte al Statelor Unite.[15] Un alt exemplu renumit ce stă mărturie afirmației de mai sus, multe cuvinte apar din pură întâmplare, este numele premiului acordat de Academia americană de Artă cinematografică, cunoscutul și foarte râvnitul *Oscar*. S-a născut pornind de la o simplă replică, de la un echivoc. Se pare, că secretarul Academiei sau, după alte păreri, bibliotecara, ar fi exclamat :"Uite-l pe Oscar!", văzându-l pe cel ce aducea statueta, deorece mica statuetă semăna perfect cu unchiul Oscar. Un ziarist, auzind replica glumeață, a botezat pentru totdeauna statueta "Oscar" și astfel a rămas în istoria cinematografică.

Alteori, însă, explicația cea mai simplă și cea mai sugestivă, care nu se bazează pe mărturii scrise, se dovedește de cele mai multe ori complet greșită. Este cazul termnului *gazzetta* care, s-ar putea crede, își are originea în *gazza* (coțofană, pasăre cu un ciripit neplăcut), de unde, prin extensie, ziar de scandal, gazetă, jurnal care "sporovăiește" necontenit. În realitate, este vorba de o monedă de doi bani, realizată la Veneția in secolul al șaisprezecelea. Gaspare Gozzi scrie cu referire la "Gazzetta veneta": "quando venne inventata e pubblicata in Venezia la prima volta, 1600, pagavasi una gazzetta, e acquistò il nome della moneta che davasi per pagamento". De asemenea, în dialect venezian există expresia "a sián a le gazete", "siamo al verde", în româna, "a nu avea un sfanț".[16]

Alte expresii, mai ales dintre cele legate de personalități și evenimente istorice, s-au cristalizat, s-au stabilizat definitiv în limbă. Asfel *andare a Canossa*, "a se umili, a recunoște greșeala, a se supune", în limba italiană, trimite la un episod istoric cunoscut: împăratul Henric al IV-lea la Canossa, lângă Reggio Emilia, în anul 1077, și-a recunoscut greșelile în fața papei Gregorio al VII-lea.

Tot istoria a determinat și apariția termenului *croissant*, corn în formă de semilună, *il Kipfel*, care ne conduce în trecut la una din cele mai mari ciocniri armate dinte Orient și Occident, asediul și bătălia turcilor în fața Vienei, 25 de corturi ale armatei lui Kara Mustafà, cu sediile improvizate pentru 1500 de concubine și 700 de eunuci. Este anul 1683, marele Vizir este înfrânt, iar la Belgrad i se aduce prin intermediul solului sultanului, o sfoară de mătase cu care cei care cădeau în disgrație, trebuiau să se se ucidă prin strangulare. Acest extraordinar eveniment este relatat de Claudio Magris în cartea *Danubio*[17]. Termenul *croissant*, de origine franceză, cu sensul leteral de "crescător, lună în creștere", primele dulciuri cu această formă au fost pregătite la Viena, după încheierea asediului orașului, în amintirea semilunii turcești înfrânte.[18]

[12] da R. William, numele unui producător, legumicultor englez: "varietà di pera con buccia gialla e liscia, polpa bianca, morbida e leggermente acidula" (it.)
[13] *Dizionario della lingua italiana*, Milano, Rizzoli, 2004
[14] G.L.Beccaria, *idem.*, p.90
[15] G.L. Beccaria, *ibidem.*, p.54
[16] G.L.Beccaria, *op.cit*, p.55
[17] *idem*, p.57
[18] Și în limba română folosim actualmente termenul preluat din limba franceză, *un croissant, croissante*, substantiv la genul neutru

BDD-A29477 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:06 UTC)

Cuvintele poartă semnele trecutului, orice semn lingvistic conţine, prin natura sa, o valoare actuală şi una fosilizată, de unde importanţa sa culturală. Acest fapt este demonstrat de o mulţime de nume proprii care au supraviţuit în limbajul curent ca substantive comune. Vom prezenta în continuare câteva dintre cele mai reprezentative exemple, adăugându-le celor descrise mai sus.

Foarte numeroase sunt exemplele aparţinând antichităţii clasice, dintre care citǎm, în limba italiană cu explicaţia în română: *essere un apollo* (se spune cu referire la frumuseţea fizică masculină), *un adone* (Adonis), *una megera* (de la numele uneia dintre cele trei Furii, cu semnificaţia de femeie rea), *un narciso, un marcantonio* (de la personajul istoric roman, Marco Antonio, reprezentat ca un bărbat înalt şi gras), *un mecenate* (cunoscutul funcţionar al împăratului Augustus; primul care a folosit acest nume propriu ca nume comun a fost scriitorul trecentist, G.Boccaccio), *un amfitrione*, *un creso* (de la Cresus, regele Lidiei, renumit pentru bogăţiile sale), *un cerbero*, Cerber, monstruos gardian al Hadesului, *un dedalo*, de la celebrul constructor al labirintului din Creta, *atlante* (atlas, în limba română), o culegere de hărţi, de la numele mitologic al lui Atlas, titanul condamnat de Zeus să ţină în spate lumea întreagă, globul terestru, *mausoleo* (mausoleu, rom.) vine de la Mausolus, regele Cariei, satrapul persian, pentru care soţia, Artemisa, a construit un mare monument funerar şi exemplele nu se opresc aici.

Multe sunt şi adjectivele ce trimit la personaje mitologice renumite, precum: *afrodisiac, dionisiac, draconic, oedipian, herculean, laconic* etc.

Trecerea de la un substantiv propriu la unul comun a fost deseori promovat de opere literare prestigioase. *Galeotto,* cu sensul de samsar, mijlocitor, intermediar, cel ce favorizează relaţiile amoroase între două persoane, intră în limba italiană de pe vremea lui Dante Alighieri; provine de la *Galehaut,* personaj al multor romane ale ciclului breton, care intermediază iubirea dintre Lancelot e Geneviève.

Populare devin în secolul al optsprezecelea *Călătoriile lui Guliver* (1727), operă a scriitorului J.Swift, o călătorie printre locuitorii Liliputului, oameni foarte mici de statură, o insulă imaginară, de unde adjectivul "liliputan", "liliput", termen internaţional, arhicunoscut.

Foarte productive sunt denumirile geografice, nume de oraşe şi locuri renumite; astfel, *dollaro, dolar*, care este un împrumut din limba germană, *taler*, abreviere de la *Joachimstaler* (de la Jochimstal, Valea lui Joachim), vale în Boemia, unde în secolul al şaisprezecelea exista o monetărie cu bani de argint, de "taleri" (în germana veche, *däler* de unde, *dolar*)[19].

Jersey, un fel de ţesătură scămoşată şi foarte moale, provine de la numele insulei Jersey, în canalul Mânecii; apoi, *popeline*, de la englezescul *poplin*, celebra pânză, provine de la Poperinghe, oraş flamand, unde se fabricau cearceafuri din acest material foarte plăcut la pipăit, încă din Evul mediu. Renumiţii *jeans* au parvenit din America, însă termenul îşi are originea în denumirea oraşului italian, Genova, deoarece *jeans* era pronunţia englezească, după ureche, a denumirii oraşului,*Genova,* în limba franceză, *Gêne*; numele a fost atribuit unei ţesături groase de bumbac importată din capitala Liguriei, Genova. De la oraşul *Berlin* provine *berlina*, substantiv ce indica la început o trăsură, apoi, o maşină acoperită, închisă, iar în 1670, la Berlin, italianul din regiunea Piemonte, Filippo de Chiese, a proiectat şi construit celebra *berlină*, trăsură de gală. *Landò*, tot un fel de trăsură de lux, folosită în secolul al nouăsprezecelea şi la începutul secolului al douăzecilea, provine din francezul *landau*, de la oraşul bavarez, *Landau*, unde se fabricau acest tip de trăsuri, numite *Landauer*.[20]

Mult mai numeroase şi productive sunt substantivele proprii ce denumesc persoane; printre cuvintele internaţionale cele mai cunoscute amintim, folosind traducerea românească: *jansenism*, apărut în secolul al şaptsprezecelea, de la *Jansenius*, nume latinizat al lui Corneille de Jansen, episcop de Ypres; apoi, *sadism, sadic*, de la marchizul de *Sade*; *siluetă*, de la Etienne de Silhouette, controlor de finanţe în 1759, constrâns sa-şi dea demisia însă după doar câteva luni. *A la silhouette* înseamnă apariţie fugară, pentru scurt timp undeva şi de aici, în limbajul artistic profilul "à la

[19] G.Graffi, S.Scalise, *Le lingue e il linguaggio. Introduzione alla linguistica*, Bologna, 2002., p.254
[20] G.L.Beccaria, *op.cit.*, p.84

BDD-A29477 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:06 UTC)

silhouette" înseamnă un portret de abia schiţat; spre începutul secolului al nouăsprezecelea capătă smnificaţia de "profil de femeie suplă", de aici, expresia în limba română, *a avea siluetă, a fi suplu. Ghilotină* își are originea din numele propriu Guillotin, deputat şi medic care în anul 1789 a propus adoptarea teribilukui obiect pentru uciderea condamnaţilor la moarte. *Derby* provine de la hipism şi nu de la fotbal, însemna la început un galop cu mânji de trei ani iar denumirea cursei provine de la Edward Stanley, conte de Derby, care în 1780 a oferit un premiu pentru o cursă de cai.

Termenul *bursă* provine de la numele propriu *van der Beursen*, nobilă familie flamandă care avea pe blazon trei pungi (cu bani). Tot de la această familie provine şi denumirea pieţei oraşului unde se reuneau negustorii pentru afaceri. Astfel, aceştia denumiră "borsa"(it.) (pungă, rom.) şi pieţele altor oraşe, precum Anvers, Toulouse, unde se întâlneau la târguri.

Din Londra provine *liberty* (1900), denumirea unui magazin londonez ce comercializa ţesături şi produse de artizanat de origine orientală, de la renumitul său fondator, sir Arthur Lasenby Liberty. Din Rusia, *stahanovism* (1936), un sistem destinat să mărească productivitatea prin folosirea la maxim a forţelor de muncă omeneşti, de la numele unui miner, A.G. Stahanov, care în 1935 reuşise să obţină rezultate excepţionale prin cantitatea de cărbune extras. Astăzi termenul se folosește de cele mai multe ori, de exemplu, în limba română, fără a se mai face legătura cu personajul rus care l-a generat.

La fel de interesantă este povestea cuvântului *paparazzo*, fotograf, cu răspândire internaţională, care apare în filmul *La dolce vita*, (1959) regizat de Federico Fellini, cuvânt pe care Fellini îl împrumutase din romanul lui George Gissing, *Sulla riva dello Ionio,* în care apare un hotelier din Catanzaro, Coriolano Paparazzo, prin asemănare cu cuvântul *vongola*, care în dialectul din regiunea italiană Abruzzi, are o formă asemănătoare cu numele propriu menţionat. *Vongola* este o specie de moluscă comestibilă, scoică, iar gestul făcut pentru închiderea şi deschiderea valvelor este asemănător cu cel al unui fotograf în acţiune.

Lumea multiformă a spectacolului a fost foarte productivă, generând o mulţime de substantive şi adjective pornind de la numele proprii lea unor personaje renumite, cunoscute, precum: *un arpagone(it.),* Harpagon, în limba română, un zgârcit), *un dongiovanni* (don Juan), *un casanova, un rambo,* un *arlecchino*.

De la substantivul propriu *Pantalone*, mască a Commediei dell'Arte, au intrat în limbajul comun *pantalonii*; la fel, *geacă, giacca*, în italiană, de la termenul din franceza veche, *jaque*, şi derivatul *jaquette* este o haină purtată de ţăranul Giacomo (Iacob).[21] În nordul Italiei, în oraşul Cremona, *scaramela* înseamnă o persoană foarte slabă; cuvântul provine de la numele unui personaj al unor cântece populare vechi, Scaramella. Substantivul comun desemnează astăzi în limba italiană o bucată de carne slabă, extrasă de lângă coastele unui animal comestibil.

Au rămas în memoria colectivă cei care au introdus pe mapamond moda utilizării unui obiect sau a unui produs: astfel, *nicotina,* din francezul *nicotine*, 1818, provenit din *nicotiane*, 1564 (lat.bot. *herba nicotiana*, tabacco, tutun), provine de la numele ambasadarolui francez la Lisabona, *Jean Nicot*, care a adus tutunul Caterinei de Medici în anul 1560.[22]

Uneori este vorba despre îmbrăcăminte, purtată de vreo personalitate importantă a unei epoci istorice şi apoi transformată în modă; este cazul termenului *raglan*, (fr. r*aglan*), care ne trimite la numele lordului Raglan (F.J.M.Somerset Raglan), comandant al armatei englezeşti în Crimeea, care, pentru a-şi ascunde mutilarea unui braţ, purta un fel de mâneci largi, "raglan", şi un pardesiu.

Au intrat în limbajul curent şi multe nume celebre ale unor renumiţi oameni de ştiinţă sau inventatori; este cazul profesorului francez, Louis *Braille* (1809-1852), creatorul alfabetului cu acelaşi nume pentru nevăzători; *daltonism*, de la chimistul englez J. Dalton care în anul 1798 a descris pentru prima oară fenomenul, imposibilitatea de a distinge culoarea roşie; apoi *galvanism,*

[21] În limba română, în sudul tării, se folosește frecvent termenul *jachetă*, pentru a denumi un pulover mai gros pus pe deasupra unei bluze, rochii.
[22] Gian Luigi Beccaria, *ibidem*

BDD-A29477 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:06 UTC)

galvanometru, de la Galvani, fizicianul care a descoperit electricitatea animală; *morse*, de la numele americanului Samuel F.B. Morse, care a inventat respectivul sistem telegrafic; *amper*, de la numele fizicianului francez, Ampère; *decibel*, de la numele fiziologului scoţian, Alexander Graham Bell, *volt*, de la fizicianul italian, Alessandro Volta, *watt*, de la inventatorul şi omul de ştiinţă scoţian James Watt.

De la numele unor constructori şi arhitecţi provin: *mansardă*, cuvânt francez atestat la sfârşitul secolului al şaptesprezecelea, de la numele arhitectului francez, François Mansart; *pullman*, abreviere de la *pullman-car*, de la numele inginerului George Mortimer Pullman din Chicago, care a inventat şi (*sleeping - car*, vagonul de dormit), apoi *strass*, un cristal ce conţine plumb, ce pare că imită diamantul, inventat de austriacul J.Strasser în secolul al XVIII-lea. *Frisbee*, mai înainte de a deveni un joc (astăzi şi pentru antrenamentul câinilor) internaţional, s-a născut în secolul al XIX-lea, în Connecticut, provenind de la o patiserie, *La Frisbee*, unde studenţi ai Universităţii din Yale mergeau să mănânce pizza şi dulciuri ce erau servite în farfurii rotunde de aluminiu, iar aceştia, în glumă, le aruncau apoi goale, unul altuia.[23] Alte substantive comune provin de la numele unor căpitani inumani, cruzi, precum James *Boycott*, care era administratorul pământurilor unui bogat lord englez şi pentru că se comporta foarte urât cu ţăranii, aceştia l-au "boicotat", l-au părăsit. De la un alt personaj negativ provine verbul *a linşa*, *linciare* în limba italiană, *to linch* în engleză, cu sensul de "a pune în aplicare legea lui Linch", adică a da pedepse foarte dure, capitale uneori, după o prea sumară judecată, de la numele unui alt căpitan, William Lynch (1742-1820) din Virginia, care îţi crease un tribunal judiciar pe care îl şi prezida. Din limba germană provine denumirea bolii Alzheimer, de la numele propriu Alois Alzheimer, neurolog german, care pentru prima oară în anul 1907 a descris simptomele şi aspectele neuropatologice ale malatiei. Ghetele *Adidas* datorează denumirea lui da Adi D Unele substantive proprii, folosite deseori prin extensie, cu valoare de substantive comune, sunt de fapt, denumiri ale unor mărci comerciale: *mozzarella Galbani*, valiza *Roncato*, rucsacul *Invicta*, maşina de spălat *Zoppas*), *rimmel* (de la denumirea unei firme englezeşti de cosmetice), *martini* (de la numele comercial al unui vermut, apoi, prin extensie, cocktail pe bază de vermut sec alb și gin)[24]. Eponim este denumit și un substantiv care indică un personaj faimos, un erou, o divinitate care transmite oferă numele unui oraș, unei familii, unei perioade istorice, unei mișcări politice, unei religii, maniheismul, de exemplu[25], unități de măsură, școli artistice etc[26]; astfel, câteva exemple interesante ar fi: șovinism[27], scaunele Ludovic al XIV-lea, o poveste kafkiană, o atitudine maniheistă[28], un apetit pantagruelic[29].

In Italia un exemplu ilustru de erou eponim divinizat, al cărui nume provine de la cel al orașului, este Romulus, fondatorul Romei. Legenda celebrului Enea explică denumirea unor orașe italiene, dintre care amintim localitatea Gaeta, in regiunea Campania, era numele doicii lui Enea.

Termeni şi expresii idiomatice existente în spațiul italian

Conform unor tradiții populare, în regiunea italiană Le Marche, ploaia din data de 22 iulie, sărbătoarea catolică a Sfintei Maria Magdalena, purta numele de *lacrime della Maddalena*[30], lacrimile Magdalenei, iar în alte regiuni italiene din centrul peninsulei, ploaia din 26 iulie era

[23] cfr.A.Escoffier, *Il libro dei menú* 1912, (a cura di) M.Alberini, Milano, 1983, pp.64-65.
[24] http://www.accademiadellacrusca.it/it/lingua-italiana/consulenza-linguistica/domande- risposte/alcune-particolarit-sulluso-nomi-propri
[25] dal nome di *Mani* profeta iranico del II secolo dopo Cristo, fondatore del Manicheismo, riferito ad un'ideologia che separi nettamente bene e male
[26] http://www.sapere.it/sapere/dizionari/dizionari/Italiano/E/EP/eponimo.html?q_search=eponimo
[27] dal nome di *Nicolas Chauvin*, leggendario soldato di Napoleone, esaltato ed entusiasta oltre ogni limite, sfrenatamente militarista e patriottico.
[28] dal nome di *Mani* profeta iranico del II secolo dopo Cristo, fondatore del Manicheismo, riferito ad un'ideologia che separi nettamente bene e male
[29] da *Pantagruel*, gigante dall'insaziabile appetito, personaggio nato dalla penna di Rabelais nel XV secolo, le cui avventure sono narrate nell'articolato romanzo "Gargantua e Pantagruel".
[30] https://mauroleonardi.it/.../22-luglio-le-lacrime-della-maddal...

BDD-A29477 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:06 UTC)

denumită *ploaia Sfintei Ana*, sfânta patroană a secerătorilor, care, în jurul acelei date, cereau sfintei puțină răcoare pentru a scăpa de arșiță. În Sardinia, când bate tare vântul în jur de 25 noiembrie și marea este agitată, se vorbește despre *venti di santa Caterina (furtuna Sfintei Ecaterina)*, deoarece legenda spune ca marinarii nu au vrut s-o primeasca pe navele lor, când încerca să fugă din Egipt și astfel sfânta îi ceartă, cerându-le să fie mai buni.

Vom face referire în continuare la cele mai cunoscute epitete etnice, adevărate "blazoane populare"[31] reprezentative pentru etnicii unor regiuni italiene și care întruchipează trăsături de cele mai multe ori negative, devenite adevărate stereotipuri geografice. Se pare că întotdeauna un individ care provine dintr-o altă regiune este perceput ca un dușman, un străin fiind mereu privit cu suspiciune, marcat de trăsături negative: așadar, în dialect calabrez, *catanise*, de la sicilianul *catanisi*, are semnificația de persoană șmecheră, falsă, eponim creat de la numele orașului sicilian, Catania; în Toscana, *lombardo*, etnic al regiunii nordice Lombardia, înseamnă grosolan; la Roma, în schimb, are semnificația de hoț: eponimul *bulgaro* (cetățean al Bulgariei), își datorează conotația negativă încă din secolul al X-lea, de la crearea sectei eretice bogomilism, de către preotul Bogomil, considerat pacatos împotriva naturii; în diferite dialecte italiene are semnificația de ticălos, sodomit, nerușinat. În aceeași categorie a eponimelor etnice negative se înscriu și următoarele adjective: *turco, giudeo, francese, polacco, corso, greco, catalano, tedesco, inglese, d'Egitto, di Russia* etc.

Etnici precum *giudeo (iudeu), ebreo (evreu), arabo (arab), marocchino (marocan), zingaro* (țigan) au fost foarte des folosiți pentru a denumi în limbi și dialecte europene, animale periculoase sau ierburi otrăvitoare, poate și pentru a demonstra intoleranța față de manifestări religioase necunoscute, diferite,[32] pe lângă caracteristici negative: vagabond, nemâncat, hoț, nerușinat, neobrăzat. În dialect lombard, există și termenul *baluba*, de la Baluba, populație care trăiește în Zair, cu aceeași semnificație de ignorant, grosolan, demontrând o dată în plus, sentimentul de superioritate pe care îl încearcă unele populații față de altele, considerate inferioare.

Este binecunoscută aversiunea nejustificată nici măcar istoric[33], a italienilor din nordul Italiei față de meridionali (termen negativ), locuitorii Italiei de la regiunea Lazio (Roma) înspre varful cizmei peninsulei și chiar italienii rezidenți în insulele Italiei. Condiții geografice diferite, lipsa locurilor de muncă, lipsa industriei in sudul Italiei, migrarea masiva a italienilor din sud spre nord, în anii '50 ai secolului trecut, spre o viată mai indestulătoare, accentuată actualmente si de fenomenul migraționist arab și african, a condus și a prins rădăcini adânci în mentalul colectiv, la crearea unor epitete etnice negative, ingiurioase, triste, cu referire la italienii din sudul Italiei. Amintim termenul *napoli*, care în anumite cercuri și medii din nordul Italiei, dar chiar și printre meridionalii imigrați de generații din sud în nord, denumește ironic cetățeanul napoletan și nu numai[34]. Renumiți scriitori italieni, piemontezi, precum Cesare Pavese, Beppe Fenoglio, Giovanni Testoni folosesc termenul la plural *i napoli*, cu referire la italienii din sud. Termenul *napoli*, mai precis adjectivul *napoletano*, a dat naștere la *napoletaneria*[35], stereotip etnic, care ar desemna una din trăsăturile caracteristice ale napoletanului, anume aceea de a vorbi prea mult. Alături de *napoli* se află și *africa, a fi un napoli* sau *un africa* sunt expresii ironice, disprețuitoare, atribuite italienilor din sud sau imigranților africani, considerați inferiori din toate punctele de vedere. Printre stereotipurile geografice se află și *milaneseria* (de la etnicul milanese, milanez, locuitor din Milano), cu conotație negativă: meschin, îngâmfat, materialist, egoist, creat poate pentru a demonstra un sentiment de invidie față de succesul economic al unui oras italian, cum este Milano, mare centru industrial. *Fare il venezia*, preluat din limbajul sportiv, a juca fotbal într-un mod egoist, individualist, fără spirit de echipă, dorind aplauze personale. Aceste stereotipuri geografie italiene

[31] Gian Luigi Beccaria, *op.cit.*, p.133
[32] Gian Luigi Beccaria, *I nomi del mondo. Santi, demoni, folletti e le parole perdute*, Torino, Einaudi, 1995, pp. 32-35
[33] Cfr. Pino, Aprile, *Terroni. Tutto quello che è stato fatto perché gli italiani del sud diventassero meridionali*, Milano, PIEMME, 2010
[34] Pietro, Trifone, *Storia linguistica dell'Italia disunita*, Bologna, Il Mulino, 2010, p35
[35] *fare il napoletano*, a vorbi mult

BDD-A29477 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:06 UTC)

au devenit europene, sunt tot mai mult împărtășite de un public tânăr, necunoscător al realităților italiene.

Si în limba română există stereotipuri geografice negative: astfel, un moldovean, locuitor al regiunii din nord estul României este considerat sărac, oricum, mai sărac prin definiție decât un bucureștean sau un ardelean, un leneș, un înapoiat. Aceste caracteristici negative, adevărate prejudecăți etnice sunt mult alimentate și adânc sădite în mințile românilor de pretudindeni de către manipularea operată de massmedia. Poate faptul că această zonă a României este mai izolată din motive geografice, prin lipsa infrastructurii, migrarea moldovenilor spre zone mai bogate, în special, spre capitală, șomajul elevat au dus la conotații negative față de populația Moldovei, astfel încât prezintă similitudini cu situația Italiei meridionale.

Subiectul pe care l-am tratat succint în acest articol este foarte amplu, incitant, interesant atât din punct de vedere lingvistic, cât și sociologic si psihologic și rămâne deschis ulterioarelor analize și considerații.

BIBLIOGRAPHY

Aprile, Pino, *Terroni*, Milano, PIEMME, 2010
Beccaria, Gian Luigi, *Tra le pieghe delle parole*, Torino, Einaudi, 2007
Beccaria, Gian Luigi, *I nomi del mondo*, Torino, Einaudi, 1995
Dizionario della lingua italiana, Milano, Rizzoli, 2004
Escoffier, A, *Il libro dei menù1912*, (a cura di) M Alberini, Milano, 1983
Grande dizionario italiano dell'uso, diretto da Tullio De Mauro, Torino, UTET, 1998-2000
Graffi, G, Scalise, S, *Le lingue e il linguaggio. Introduzione alla linguistica*, Bologna, 2002
Lurati, O, *Modi di dire. Nuovi percorsi interpretativi*, Lugano, 1998
Migliorini, Bruno, *Dal nome proprio al nome comune. Studi semantici sul mutamento dei nomi propri di persona in nomi comuni negl'idiomiromanzi*, Genève, Olschki, 1927
Trifone, Pietro, *Storia linguistica dell'Italia disunita*, Bologna, Il Mulino, 2010
treccani.it. vocabolario
https://mauroleonardi.it/.../22-luglio-le-lacrime-della-maddal...
http://www.sapere.it/sapere/dizionari/dizionari/Italiano/E/EP/eponimo.html?q_search=eponimo
treccani.it. Enciclopedia
http://www.accademiadellacrusca.it/it/lingua-italiana/consulenza-linguistica/domande-risposte/alcune-particolarit-sulluso-nomi-propri

BDD-A29477 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:06 UTC)